

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ В ХОДІ ЗАГАЛЬНОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО АДАПТАЦІЙНО-ІГРОВОГО ЦИКЛУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

INTERDISCIPLINARY INTEGRATION DURING GENERAL PROFESSIONAL PREPARATION OF STUDENTS TO THE ADAPTATION-GAME CYCLE OF THE PRIMARY EDUCATION

У статті проаналізовано теоретико-методичні аспекти міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін «Вікова психологія» та «Загальна педагогіка» в ході загально-професійної підготовки студентів педагогічного ЗВО до адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти. Здійснено стислий огляд наукових публікацій з означеної проблематики. Схарактеризовано досвід роботи в педагогічному ЗВО з реалізації цієї мети. Представлено підходи до доповнення робочих навчальних програм до дисциплін. Розкрито особливості проведення лекційних, практичних і семінарських занять згідно із зазначеними доповненнями робочих навчальних програм, що відповідають сучасним вимогам щодо якості підготовки майбутніх учителів початкової школи відповідно до Концепції «Нова українська школа». Конкретизовано основні методи та форми роботи зі студентами щодо формування професійних цінностей, поглиблення знань і забезпечення професійних умінь у рамках міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін «Вікова психологія», «Загальна педагогіка». Систематизовано комплекс завдань, розроблених авторами й запропонованих студентам.

Ключові слова: загальнопрофесійна підготовка, майбутній учитель початкової школи, міждисциплінарна інтеграція, адаптаційно-ігровий цикл, початкова освіта.

В статье проанализированы теоретико-методические аспекты междисциплинарной интеграции учебных дисциплин «Возрастная психология» и «Общая педагогика» в ходе общепрофессиональной подготовки студентов педагогического УВО к адаптационно-игровому циклу начального образования. Осуществлен краткий обзор научных публикаций по указанной проблематике. Охарактеризован опыт работы в педагогическом УВО по реализации данной цели. Представлены подходы по дополнению рабочих учебных программ по дисциплинам. Раскрыты особенности проведения лекционных, практических и семинарских занятий в соответствии с указанными дополнениями рабочих учебных программ, отвечаю-

щих современным требованиям к качеству подготовки будущих учителей начальной школы согласно Концепции «Новая украинская школа». Конкретизированы основные методы и формы работы со студентами по формированию профессиональных ценностей, углублению знаний и обеспечению профессиональных умений в рамках междисциплинарной интеграции учебных дисциплин «Возрастная психология», «Общая педагогика». Систематизирован комплекс заданий, которые разработаны авторами и предложены студентам.

Ключевые слова: общепрофессиональная подготовка, будущий учитель начальной школы, междисциплинарная интеграция, адаптационно-игровой цикл, начальное образование.

The article analyzes the theoretical and methodological principles of interdisciplinary integration of educational disciplines "Age psychology" and "General pedagogy" during the general professional training of students of the pedagogical IHE to the adaptive-game play cycle of elementary education. In the article presented a brief overview of scientific publications from mentioned problem. The article describes the experience of work in pedagogical IHE on the realization of this goal. The authors present approaches to supplement work curricula to disciplines. In the course of the coverage of the main material, features of lecture, practical and seminar sessions are revealed in accordance with the specified additions to the working curricula that meet the current requirements for the quality of the training of future primary school teachers in accordance with the Concept of "New Ukrainian School". The basic methods and forms of work with students are specified concerning formation of professional values, deepening of knowledge and providing of professional skills in the framework of interdisciplinary integration of educational disciplines "Age psychology", "General pedagogy". The complex of tasks was simulated, which in its turn was developed by the authors and offered to students.

Key words: general professional training, future teacher of elementary school, interdisciplinary integration, adaptive-game cycle, elementary education.

УДК 378.147

Бужинська С.М.,

канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
КЗ «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Толмачова І.М.,

канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
КЗ «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа. Простір освітніх можливостей», забезпечення успішної адаптації молодших школярів до освітнього процесу необхідно розглядати в контексті розв'язання завдання проектування й ефективної організації адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти.

Вирішення цього завдання передбачає систему відповідних заходів, до яких необхідно зара-

хувати й удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічному закладі вищої освіти (далі – ЗВО). На нашу думку, перспективним напрямом цієї роботи є розробка та забезпечення механізмів міждисциплінарної інтеграції в освітньому процесі ЗВО. Інтеграцію у вищій освіті розглядають як складний цілісний процес, що позитивно впливає на підвищення рівня узагальненості й комплексності знань студентів, формування в них професійної компетентності.

До чинників, що зумовлюють важливість реалізації цього напрямку, зараховуємо такі: інтеграцію в освіті як сучасну загальнокультурну тенденцію; цілісність особистості студента, що набуває певний фах; тенденцію переміщення акцентів із професійних знань на інтеграцію таких знань; необхідність формування в майбутніх педагогів цілісного наукового світогляду у взаємозв'язку його елементів; цілісність особистості молодшого школяра, який перебуває в центрі освітнього процесу Нової української школи; цілеспрямоване впровадження інтегрованого навчання у школі першого ступеня в ході адаптаційно-ігрового циклу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх робіт науковців, у яких розглянуто загальнотеоретичні та дидактико-методичні засади фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи у ЗВО, необхідно назвати праці О. Дубасенюк, Л. Коваль, Я. Кодлюк, Г. Пономарьової, Л. Хомич, О. Хижної, О. Савченко та ін.

Ученими здійснено низку наукових досліджень, у яких відображено різні погляди на теоретико-методологічні основи інтеграції в освіті й механізми її реалізації в процесі підготовки фахівців різних спеціальностей (С. Гончаренко, І. Козловська, О. Малихін, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Предметне поле дисциплін загальнопрофесійної підготовки є теоретико-методологічним підґрунтям формування професійної компетентності в майбутніх учителів. Зміна структури початкової освіти в Новій українській школі зумовлює певну зміну теоретико-методичних засад вивчення психолого-педагогічних аспектів організації освітнього процесу в першому та другому класах. Незважаючи на значні наукові надбання в теорії професійної педагогічної освіти, наявні суперечності, що певним чином стримують вирішення проблеми формування професійної компетентності в майбутніх учителів початкової школи в умовах реалізації Нової української школи. Зокрема, виникає суперечність між необхідністю оволодіння майбутніми вчителями початкової школи комплексом відповідних професійних цінностей, знань і вмінь та обмеженістю навчального часу й відповідного навчального змісту в ході вивчення «Вікової психології» та «Загальної педагогіки». Для її розв'язання пропонуємо здійснювати міждисциплінарну інтеграцію.

Мета статті полягає у висвітленні досвіду забезпечення міждисциплінарної інтеграції в ході загальнопрофесійної підготовки студентів до адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти в Новій українській школі (на прикладі викладання навчальних дисциплін «Вікова психологія» та «Загальна педагогіка»).

Виклад основного матеріалу. Інтеграцію характеризують як «процес взаємодії, об'єднання,

взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи» [1, с. 201]. Її поділяють на внутрішньо-предметну й міжпредметну. У свою чергу, у міжпредметній інтеграції як перший рівень її здійснення визначено міжпредметні зв'язки.

Схарактеризуємо досвід реалізації міжпредметних зв'язків дисциплін «Вікова психологія» та «Загальна педагогіка», що сприятимуть формуванню в студентів комплексу професійних цінностей, знань і вмінь, спрямованих на успішне забезпечення адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти в Новій українській школі.

У процесі професійно-педагогічної підготовки фахівців галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня «бакалавр» КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР навчальні дисципліни «Вікова психологія» та «Загальна педагогіка» зараховано до циклу дисциплін загальнопрофесійної підготовки. Ґрунтовний психолого-педагогічний зміст цих навчальних курсів є теоретичною основою організації та здійснення освітнього процесу у школі першого ступеня.

С. Гончаренко зазначає, що «ефективної освіти не може бути без досвіду продуктивної діяльності. Але для цього необхідним є пошук шляхів організації особистого досвіду учнів, студентів у здійсненні інтегративної діяльності, яка визначається повнотою свого змісту в процесуальному аспекті (цілепокладання-цілевиконання) та у видовому аспекті – у ній мають бути достатньо вираженими пізнавальна, ціннісно-орієнтувальна, перетворююча, комунікативна й естетична діяльність. Для реалізації діяльнісного підходу до навчання, зміст і вимоги цієї інтегративної діяльності має бути належним чином відображено в базовому змісті освіти» [2, с. 88].

Нами реалізовано міжпредметну інтеграцію в ході ознайомлення майбутніх фахівців з адаптаційно-ігровим циклом початкової освіти в Новій українській школі на рівні змісту, методів і форм навчання.

Теоретичними засадами підготовки студентів у цьому напрямі слугували новітні документи про освіту, а саме: Закон України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа», Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». Крім того, враховано результати сучасних наукових досліджень щодо здійснення професійної педагогічної освіти й реалізації міжпредметної інтеграції в ЗВО та методичні рекомендації, які запропоновано вчителям для організації адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти в Новій українській школі.

Спочатку проаналізовано зміст відповідних курсів «Вікової психології» та «Загальної педагогіки», який відображено в робочих програмах, підручниках і посібниках.

З метою забезпечення інтегративного характеру викладання вищезазначених дисциплін, що передбачає формування в студентів цілісного бачення своєї майбутньої діяльності з урахуванням вікової специфіки особистості при різних формах роботи з учнями в межах адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти, нами доповнено зміст робочої програми з дисципліни «Вікова психологія». Наприклад, розділ «Психологія молодшого школяра» доопрацьований такими темами: «Початок навчання в школі: вплив на емоційний стан і поведінку дитини», «Особливості розвитку учня в ході адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти», «Індивідуальні відмінності у розвитку пізнавальних процесів шестирічних та семирічних дітей», «Особливості розвитку дитини під час організації навчання», «Етапи та умови розвитку пізнавальних інтересів дітей 6–7-річного віку», «Розвиток самосвідомості та рефлексивних здібностей учня в ході адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти» тощо.

У ході розробки робочої програми курсу «Загальна педагогіка» нами перероблено й доповнено зміст розділу «Теорія освіти та навчання». Зокрема, додано теми: «Зміст початкової освіти у вимірі сьогодення», «Характеристика адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти», «Організація освітнього середовища», «Інтеграція: діяльнісний та тематичний підходи», «Освітній потенціал LEGO», «Підходи до оцінювання навчальних досягнень школярів» тощо.

Зупинимось докладніше на аналізі навчальної літератури із зазначених вище дисциплін. У підручниках і навчальних посібниках із дисципліни «Вікова психологія» увага авторів зосереджується на викладі матеріалу, виходячи з принципу історизму та біогенетичного підходу. Розділи й теми в більшості підручників тематично спрямовані на викладення змісту щодо особливостей психологічного розвитку дитини в шкільний період, який притаманний ХХ ст. Убачаємо, що недостатньо висвітлені питання, які повинні бути розглянуті з позицій психології розвитку сучасної дитини, що відповідає змісту Концепції «Нової української школи». Це насамперед питання, в яких розкриваються психологічні особливості розвитку учня під час адаптаційно-ігрового циклу, питання щодо емоційного стану сучасних дітей у перший рік навчання в школі. Також наголошуємо на важливості оволодіння майбутніми фахівцями знаннями щодо розвитку пізнавальних процесів та інтересів дітей 6–7-річного віку, яких зараховано до покоління Z, адже розвиток сучасної психології та педагогіки скеровано на те, щоб із метою все-

бічного розвитку особистості дитини використовувати повною мірою приховані можливості всіх аналізаторних дій людського мозку. Саме тому, на наш погляд, ці питання є обов'язковими до розгляду в процесі підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Реалізуючи подібний хід думок, можемо відмітити навчальний посібник «Вікова та педагогічна психологія» [3] та навчальний посібник «Вікова психологія» [4], в яких систематизовано і представлено найновіші відомості з вікової й педагогічної психології, що необхідні майбутньому вчителю початкових класів у загальному контексті основних тенденцій розвитку сучасної освіти в Україні. Серед тем, запропонованих у цих посібниках, виділяємо такі: «Загальні психологічні особливості молодших школярів», «Розвиток пізнавальних процесів у молодших школярів», «Формування особистості молодшого школяра».

У результаті аналізу підручників і навчальних посібників із дисципліни «Загальна педагогіка» відзначимо, що проблему адаптації молодших школярів до шкільного навчання та організації освітнього процесу в першому-другому класах відповідно до сучасних викликів у них висвітлено фрагментарно. У цьому аспекті заслуговує на особливу увагу підручник «Дидактика початкової освіти» (автор О. Савченко), адже в ньому запропоновано теми, що відбивають виклики сучасної початкової школи, а саме: «Розвивальний потенціал початкового навчання», «Компетентнісний підхід як чинник модернізації навчального процесу», «Гуманізація навчання й освітнього середовища», «Дидактичні особливості уроків у першому класі», «Ігрова діяльність як метод навчання й розвитку» тощо [5].

Під час проведення лекцій із дисципліни «Вікова психологія» студенти оволодівають фундаментальними психолого-педагогічними знаннями, які стосуються особливостей психічного розвитку дитини молодшого шкільного віку. Унаслідок цього в студентів формуються цілісні уявлення щодо таких понять, як «адаптація», «дезадаптація», «криза 6–7 років», «особливості психічних і пізнавальних процесів молодшого школяра», «етапи й умови розвитку пізнавальних інтересів», «особливості розвитку дитини під час організації навчання», «емоції та почуття дитини молодшого шкільного віку», «Я-концепція особистості» тощо.

На лекційних заняттях із дисципліни «Загальна педагогіка» студенти ознайомилися з поняттями: «адаптаційно-ігровий цикл початкової освіти», «компетентнісний підхід», «освітнє середовище», «критичне мислення», «інтеграція», «ранкова зустріч», «освітній потенціал LEGO», «формувальне оцінювання», «портфоліо» тощо.

Нами розроблено та проведено інтегровану лекцію «Нова українська школа: психолого-педагогічні аспекти адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти».

На семінарських заняттях із дисципліни «Вікова психологія» поглиблено вивчалися теоретичні питання, які розглядалися на лекційних заняттях. Майбутні фахівці опанували інтегрований зміст навчання під час підготовки повідомлень і презентацій на теми: «Психологічний портрет сучасного першокласника», «Особливості навчальної діяльності у молодшому шкільному віці: психолого-педагогічний аспект», «Характеристика початкового періоду шкільного життя дитини», «Емоційно-вольовий стан молодших школярів», «Кола спілкування: як ми проходимо їх у дитинстві», «Формування толерантного спілкування у дітей молодшого шкільного віку у контексті сучасної української школи», «Взаємовідносини в системі «вчитель і шестирічна дитина», «Різні люди – різні характери», «Розуміння власних та чужих емоцій – розігрування емоційних етюдів» тощо.

Практичні заняття з дисципліни «Вікова психологія» спрямовані на оволодіння майбутніми педагогами вміннями аналізувати й використовувати досягнення психологічної науки в процесі педагогічної діяльності. На практичному занятті, яке мало на меті пошук шляхів успішної адаптації дитини до навчання в школі, студентам запропоновано виконати вправи щодо побудови командного духу та позитивного морального клімату в колективі (вчитель – учні – батьки), де було зосереджено увагу на важливості емоційного складника як батьків, так і їхніх дітей у процесі адаптації. Для обговорення майбутнім фахівцям запропоновано такі питання: Що таке команда й навіщо вона потрібна? Як правильно формувати мету й завдання команди? Як саме потрібно розподіляти ролі та організувати взаємодію в команді?

Також на практичних заняттях із дисципліни «Вікова психологія» зі студентами відпрацьовано навички відкритої взаємодії і спілкування, написано твір-роздум на тему «Самопізнання і саморегуляція вчителя» з наступним обговоренням у форматі «Відкритий мікрофон», твори-есе за різною тематикою («Вплив сучасного телебачення на психічний розвиток молодшого школяра», «Шкільна дезадаптація: причини та наслідки», «Світ очима дитини покоління Z» тощо).

Для формування цілісного уявлення про психологічні чинники організації адаптаційно-ігрового циклу в школі першого ступеня студентам запропоновано різноманітні форми роботи. Наприклад, для кращого усвідомлення майбутніми фахівцями значущості впливу сімейного виховання на індивідуальний розвиток дитини проведено тренінгове заняття за відповідною тематикою. Як методи роботи в ході тренінгу використано мозковий штурм щодо особливостей соціалізації дитини в сучасній сім'ї; рольову гру, в процесі якої з'ясовано, яке значення в індивідуальному

розвитку дитини відіграють школа, сім'я та соціально-психологічна служба. У ході гри студенти виступали в ролі вчителів, батьків і самих дітей, із цих позицій розповідали про їхні відчуття щодо впливу на індивідуальний розвиток молодшого школяра. На рефлексивно-оцінному етапі тренінгового заняття студентам запропоновано скласти поради батькам щодо особливостей виховання сучасних дітей і розробити систему завдань для майбутніх учителів за темою «Психологічний портрет учителя Нової української школи» з подальшим обговоренням результатів самостійної роботи на практичному занятті.

Підсумовуючи результативність проведення семінарських і практичних занять із дисципліни «Вікова психологія», можемо зазначити, що студенти усвідомили значущість своєї професійної місії в навчанні й вихованні молодших школярів в умовах Нової української школи, а результати напрацювань під час занять відображено у вигляді відповідної презентації та сумісної участі у створенні колажу на тему «Стежками психологічних знань до пізнання внутрішнього світу сучасного першокласника».

Під час семінарських і практичних занять із дисципліни «Загальна педагогіка» забезпечено проблематизацію змісту роботи з майбутніми фахівцями, використано різноманітні інформаційні ресурси. Студенти представляли результати психолого-педагогічного аналізу методичних напрацювань учителів Нової української школи щодо організації адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти. Майбутніх фахівців залучено до створення й використання особливих освітніх продуктів, у яких відображено інноваційний характер педагогічної діяльності в умовах Нової української школи та сучасні методи навчання (складання опорної схеми «Характеристика критичного мислення», написання синквейну «Сучасна початкова школа», складання «Професійного портрету вчителя Нової української школи», створення лепбуку «Формувальне оцінювання», складання термінологічного словника «Інтегроване навчання в початковій школі» тощо).

Нами розроблено та проведено інтегроване практичне заняття «Психолого-педагогічні аспекти адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти». У ході заняття студентам запропоновано виконати й інтегровані завдання, а саме: переглянути відеоматеріали щодо досвіду проведення ранкових зустрічей («Загальна педагогіка») та схарактеризувати потенційний вплив цієї роботи на розвиток комунікативних і регулятивних навичок у першокласників («Вікова психологія»); ознайомитися з розробкою інтегрованого заняття в першому класі, наведеною в періодичному виданні для вчителів початкової школи, проаналізувати дидактичні аспекти використання

педагогом методів критичного мислення («Загальна педагогіка») й визначити вплив цих методів на пізнавальний та особистісний розвиток молодшого школяра («Вікова психологія»); скласти оцінне судження щодо письмової роботи першокласника («Загальна педагогіка») та визначити його потенційний психологічний вплив на розвиток пізнавального інтересу учня під час організації навчання («Вікова психологія»).

У ході педагогічної практики «Пробні уроки та заняття в школі» (6 семестр) майбутні фахівці фіксувати використання вчителем першого класу комплексу методів навчання, безпосередньо пов'язаних із забезпеченням інтеграції в освітньому процесі («Загальна педагогіка»), та визначали адаптаційні можливості певного учня щодо досягнення успіху в навчальній діяльності («Вікова психологія»).

Виконання таких завдань сприяло своєрідному «зануренню» студентів у реалії сучасного освітнього процесу в початковій школі, адже вони не тільки отримували та систематизували нові знання з дисциплін «Вікова психологія» та «Загальної педагогіки», а й набували досвіду здійснення навчально-пізнавальної діяльності через принципово нові та важливі в професійному аспекті методи й форми роботи з викладачами та іншими студентами.

Також звертаємо увагу на те, що процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в зазначеному напрямі відповідно до новітніх вимог є принципово новим професійним завданням для викладачів педагогічного ЗВО. Саме тому наголошуємо на необхідності проведення науково-педагогічними працівниками спеціальних заходів, що сприятимуть професійному та особистісному самовдосконаленню в ході науково-методичної діяльності.

Висновки. Отже, важливою умовою загальнопрофесійної підготовки спеціалістів освітньої галузі відповідно до сучасних вимог є впровадження міждисциплінарної інтеграції.

Висвітлені в статті дидактичні аспекти реалізації міждисциплінарної інтеграції на рівні міжпредметних зв'язків у ході вивчення адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти в Новій українській школі (на прикладі викладання навчальних дисциплін «Вікова психологія» та «Загальна педагогіка») доповнюють теорію та практику загальнопрофесійної підготовки студентів педагогічного ЗВО.

Цілеспрямоване забезпечення міждисциплінарної інтеграції в ході загальнопрофесійної підготовки майбутніх учителів початкової школи сприятиме вирішенню завдання проектування й ефективної організації ними адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти в професійній діяльності, забезпечення інноваційного характеру освітнього процесу у школі першого ступеня й підвищення рівня його цілісності.

Проведене дослідження не претендує на повноту та вичерпність розгляду досліджуваної проблеми. Перспективою подальшого наукового пошуку вважаємо обґрунтування й розроблення структурно-функціональної моделі міждисциплінарної інтеграції у викладанні психолого-педагогічних дисциплін у ході загальнопрофесійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>.
2. Гончаренко С.У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія / за ред. І.А. Зязюна. Київ: ВІПОЛ, 2000. С. 81–107.
3. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 3-тє вид., випр. і доп. Київ: Каравела, 2014. 400 с.
4. Вікова психологія: навч. посіб. / О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підруч. Київ: Грамота, 2012. 504 с.